

Geoffrey Chaucer: Canterburyn tarinoita | Maailmankirjat

Jani Vanhala

AIKAMATKA VANHAAN, ILOISEEN ENGLANTIIN

Geoffrey Chaucerin maine olueen menevänä kansanmiehenä voi paksusti vielä yli kuusi-sataa vuotta hänen kuolemansa jälkeen. Kun kävin joitakin vuosia sitten Canterburyssä, käteeni tarttui matkamuistokaupassa hauska pakkaus, jota myytiin nimellä "Chaucer'in krapulahoito". Se piti sisällään erinäisillä yrteillä täytettyjä teepusseja, joita oli kuitenkin tarkoitus liuottaa kuumaa vettä täynnä olevassa paljussa, johon piti sitten mennä itse löhöilemään. Mannermaisesta kohtuullisuuteni tähden pusseille ei tullut lopulta käyttöä, mutta monien jo keskiajalta pystyissä olleiden kapakoiden tunnelmasta päätellen uskallan sanoa, vanha iloinen Englanti ei ole todellakaan hävinnyt minnekään, ja Chaucer'in yrttipusseillekin löytyy näin varmasti markkinoita.

Geoffrey Chaucer'in (1343-1400) *Canterburyn tarinoiden* lähtöasetelma on kutkuttavan herkullinen. Isohko joukko eri ammattajeja ja säätyjä edustavia ihmisiä lähtee yhdessä pyhiinvaellusmatkalle kohti Canterburya. Viihdyttääkseen toisiaan pyhiinvaeltajat kertovat toisilleen matkalla tarinoita, jotka vaihtelevat ylestä ritariromantiikasta kansanomaisiin alapääjuttuihin. Chaucer osoittautuu pian huvittomaksi kuvaajaksi, ja pyhiinvaellusmatka alkaa ajoittain muistuttaa epäilyttävästi nykymuotoista bussiretkeä laivalle. Tilanteen koomisuutta lisää kirjan esipuheesta saatu tieto siitä, että pyhiinvaelluksia on aikanaan pidetty monesti hieman paheksuttavana toimintana, sillä on tiedetty yleisesti, että ne toimivat monelle lähinnä tapana päästä kaljoittelemaan ja viettämään moraalitonta elämää.

Vaikka Chaucer taitaa selvästikin suvereenisti kaikki aikansa kerronnan lajit, hänen viehätyksensä pohjaa silti ensi sijassa hänen kykynsä kuvata rahvaan karkeahkoja iloja. Tämä piirre erottaa hänet myös helposti mieleen tulevista vertailukohdista, esim. **Boccacciosta**, joka kuvaa *Decameronessa* hieman vastaavanlaisen kehyskertomuksen avulla samaan tapaan koomisia sattumuksia. Boccaccion varhaisrenessanssin Firenzeen sijoittamat tarinat kuvaavat tyypillisesti ovelia naisia, jotka tekevät hölmökön miehensä aisankannattajaksi, tai vaurastunutta papistoa, jonka hurskastelu saa läpi paistavan ahneuden tähden huvittavia muotoja. Chaucer'in tarinat pitävät sisällään paljon samoja elementtejä, mutta niiden hauskuus rakentuu lopulta toisin. Chaucer näet käyttää kerronnassaan hyväkseen kehyskertomuksen ja itse tarinoiden jännitettä luoden näin tarinoiden taakse jännitteen, jolloin niiden sisällön hauskuus ei perustu niinkään niiden sisältöön kuin siihen, mitä vasten sisältö on suunnattu. Chaucer'in tarinat ovatkin tyypillisesti sen kertojan päänaukomista jollekin toiselle pyhiinvaeltajalle. Boccacciokin käyttää joskus samaa metodia, mutta hän on hienovaraisempi ja ilmovampi luoden kepeän koomisen tunnelman esimerkiksi kuvaamalla sitä, miten tarinoiden kehyskertomuksen aateliset naiset eivät muka huomaa siveyttään jonkun tarinan likaisempaa vivahdetta, vaan kikattelevat keskenään ikään kuin viattoman

tietämättöminä asiasta. Chauserin tarinoiden punch line taas on monesti ihan vain mehevä pieru.

Chauserin yllättävyys piilekin siinä, että hän saa tällaiset alapääjutut todella naurattamaan. Alapääjutut ovat kieltämättä hauskoja, mutta harvoin kirjoitettuna. Ne näet ovat niin tiukasti sidottuja tilanteeseensa. Nähdäkseni Chauser onnistuu kirjoittamaan alapääjutut hauskoiksi juuri kehyskertomuksen käytön kautta. Se näet antaa monesti jo viitteen siihen, mitä on odotettavissa. Efekti on hieman samanlainen kuin jollaisen näkee joskus baarissa. Kun jonkun kaveriporukan hauska tyyppi tulee ovesta sisään, niin pöydässä olijat alkavat jo valmiiksi hekotella. He aavistavat, että ei aikaakaan, niin kohta hauska tyyppi jo kertoo vitsin – sen, jonka hän aina kertoo, ja jonka toiset haluavat hänen aina kertovankin. Samoin Chauserin kertomusten kansanihmisten kertomuksissa voi kokea jo alusta lähtien eräänlaisen vedon, jonka aavistaa hyvin pian tähtäävän vain ja ainoastaan siihen, että he pääsevät kertomaan, miten kiihkeä kosiskelija suutelee pimeässä naisen peräreikää luullessaan tämän tarjoavan ikkunasta huuliaan, tai miten kuolinvuoteellaan oleva vanhus päästää ahnaan munkin kädelle ”muhkean pierun”. Munkki näet etsii vanhuksen takamuksen alta aarretta, jonka vanhus väitti olleen siellä piilotettuna.

Toinen Chauserin viljalti käyttämä keino komiikan luomiseksi on se, että hän kuvaa tarinankertojansa armottoman typeriksi mutta pyyteellisiksi tyypeiksi. Niinpä he yrittävät kukin vuorollaan kertoa jonkinlaisen allegorian tai yleistyksen avulla tarinan, joka tukee ehdottomasti heidän omaa tapaansa toimia. Yleensä allegoria ei kuitenkaan toimi, ja juttu muuntuu jonkinlaiseksi monologiksi, josta käy ilmi lähinnä se, että kertoja pitää itse itseään varsin osuvana tyyppinä. Chauserin kuvaamat miehet ovat yleensä melko tärkeileviä ja pitävät klassiseen tapaan vaimojaan nalkuttavina riippakivinä. Heitä voisi kuvailla **Aleksis Kiven** *Nummisuutarien* Eskoa muistuttavaksi, hieman hitaiksi elämänkokemusihmisiksi, joiden vakavuus kääntyy väkisin koomiseksi. He ovat erityisen mieltyneitä raamatullisiin kielikuviiin siitä, miten nainen yrittää kaikin keinoin alistaa miestänsä. Chauserin kuvaamat naiset ovat puolestaan hyvin pitkälle juuri sellaisia, kuin edellä mainitut miehet kuvailivat, siis äärimmäisen kanamaisia, pinnallisia, ja kiivaita pitämään kiinni oikeuksistaan. Näin esim. Bathin rouva, joka on saattanut hautaan jo viisi aviomiestä, ja jonka kiukku leimahtaa kun hän ajattelee kitsaita ”rettelöukkoja”. Tilannetta ei siis voisi varmaan rakentaa klassisemmaksi. Chauser onnistuu kuitenkin pitämään jutun hauskana, koska hänen kuvauksensa ei keskity mieheyden tai naiseuden olemusten kuvaamiseen, vaan etupäässä siihen, millaista farssia tällaisten olentojen kohtaamisesta voi repiä irti.

Kaiken tämän lisäksi *Canterburyn tarinoista* jää myös hankalammin kuvattava jälkimaku. Se liittyy jonkinlaiseen positiivisuuteen ja vitalisuuteen, joka puuttuu hyvin usein nykyhuumorista, joka on yleensä aina tavalla tai toisella välineellistä. Asia pohjaa minusta lopulta siihen, että huumorilla on nykyään hyvin usein negatiivinen funktio. Sillä pyritään siis osoittamaan jotkut asiat naurunalaisiksi, ja tätä kautta korottamaan oman, ulkopuolisen katsojan position vakavuutta. En osaa avata ilmiötä kovin hyvin, mutta pystyn sen sijaan perustelemaan jollain tasolla sen, miksi tällainen ilmapiiri puuttuu vanhemmista klassikoista. Syy pohjaa mielestäni maailmankuvaan ja yhteiskuntajärjestykseen, josta nämä kirjat ovat nousseet.

Max Scheler väittää, että katkeruus on ilmiönä ominainen juuri meidän aikamme porvarilliselle yhteiskunnalle. Scheler kirjoitti näkemyksensä jo noin sata vuotta sitten, mutta se on mielestäni ulotettavissa myös meidän aikaamme. Schelerin mukaan katkeruus on näet seurausta yksilöiden tai ryhmien muodollisen tasa-arvoisuuden ja faktisen vaikutusvallan välillä vallitsevasta epäsuhdasta. Yksinkertaistetusti asia menee niin, että ihminen tai ryhmä katkeroituu, jos se kokee, että se ansaitsisi jotain muuta, esim. yhteiskunnallista arvostusta, valtaa tai rahaa, kuin se konkreettisesti saa. On kuitenkin huomattava, että katkeruus ei yllättäen nousekaan siitä, mitä ihmisellä tai ryhmällä konkreettisesti on tai mitä sillä ei ole, vaan siitä, mitä se olettaa ansaitsevansa. Schelerin mukaan katkeruus oli vähäistä sääty-yhteiskunnassa, tai vaikkapa intialaisessa kastijärjestelmässä, koska tällaisissa sosiaalisen todellisuuden rakentumisen muodoissa jokaisen osa yhteiskunnassa oli määrätty jo ennalta. Näin ei syntynyt myöskään tunnetta siitä, että jää paitsi jostain sellaisesta, joka kuuluisi itselle. Toisin sanoen orja ei ollut katkera kuninkaalle, eikä talonpoika ritarille. Vastaavasti katkeruus taas erityisen yleinen ilmiö porvarillisessa yhteiskunnassa, sillä porvarillinen yhteiskunta antaa toisaalta ymmärtää, että jokainen yhteiskunnan jäsen on samanarvoinen, mutta toisaalta sama yhteiskunta ei tee paljoakaan edistääkseen tällaisen tasa-arvon konkretisoitumista. Näin esim. köyhä ja syrjäytynyt ihminen voi mieltää itsensä päähän potkituksi marttyyriksi, joka voisi periaatteessa olla vaikkapa pankinjohtaja, jos hänelle vain olisi annettu mahdollisuus siihen.

Väittäisin, että vaikkapa Bathin rouvan tapaisen "sympaattisen rähjäjäjän" kuvaaminen ei olisi kovinkaan helppoa nykykontekstissa. Hänen piirteisiinsä hiipisi näet väistämättä mukaan jonkinlainen katkeruus, jonka lukija kokisi myös oikeutetuksi. Näin aitoon hauskuuteen olisi pesinyt sisään moite, joka hapattaa hitaasti mutta varmasti isonkin taikinan.

Geoffrey Chaucer: Canterburyn tarinoita (WSOY 2011. Suomentanut Toivo Lyy)